

УДК 261.5:322.2

В. М. Поповичкандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи

Запорізького національного технічного університету

СОЦІАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ (СОЦІАЛЬНА РОБОТА) ЯК СКЛАДНИК СОЦІАЛЬНОГО ВЧЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ: АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціальна робота як соціокультурне явище в останні десятиліття стала невід'ємною частиною соціокультурної системи нашого суспільства, оскільки вона є одним із головних способів організаційного і соціально-технологічного реагування суспільства на нову соціальну ситуацію, на виклики соціально-політичного і соціально-економічного характеру. Не обходить стороною питання соціального служіння і православна церква. Соціальна робота церкви – надзвичайно складна, багатогранна й багатовекторна сфера людської діяльності. Повноцінний аналіз соціального служіння православ'я можна здійснити лише на широкому міждисциплінарному фундаменті сучасної світської та богословської науки, з урахуванням напрацювань церковних і світських дослідників, спеціалістів, працівників соціальної сфери, тобто завдяки синтезу соціального вчення православної церкви, соціальної філософії, соціології та суспільствознавства. Духовенство та викладачі, які не засвоїли основні засади соціальної роботи, не усвідомлюють соціальних пріоритетів, у кінцевому підсумку чинять опір конструктивному розв'язанню актуальних соціальних проблем. Тому важливим питанням є визначення основних сфер соціального служіння церкви в предметному полі соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика релігійного феномену соціального вчення християнства, його філософської інтерпретації, історичним і соціокультурним тенденціям у сучасному світі християнства, теоретичним і методологічним проблемам морально-етичного чинника як регулятора духовного і суспільно-громадського процесів присвячено праці Т. Аболіної, М. Бабія, І. Богачевської, В. Бондаренка, С. Головащенко, Т. Горбаченко, В. Губерського, В. Єленського, М. Заковича, А. Колодного, Л. Кононоп, В. Лубського, В. Любчика, Д. Мартишина, А. Марчишака, І. Мозгового, П. Сауха, Л. Филипович, П. Яроцького, В. Ярошовця. Однак в умовах оновлення і розвитку православної церкви в сучасному українському суспільстві, у період соціально-політичної та соціально-економічної кризи актуалізується проблема посилення соціального служіння церкви як складової частини соціального вчення. Тому виникає необхідність визначення основних напрямів співробітництва церкви і держави у сфері соціальної роботи.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – визначити значущість основних напрямів співробітництва церкви і держави у сфері соціальної роботи серед суб'єктів освітньо-виховного процесу духовних вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ).

Виклад основного матеріалу дослідження. Православне християнство сьогодні відіграє важливу соціальну роль у суспільному житті пострадянських держав. Найбільш виразним підтвердженням активного звернення у бік соціального складника православ'я є ухвалення документів, які відображають соціальне вчення християнства («Основи соціальної концепції Російської Православної Церкви» [7], «Церква і світ на початку третього тисячоліття» – Декларація ювілейного помісного собору Української Православної Церкви Київського Патріархату [10], «Компендіум соціальної доктрини Католицької Церкви» [4]).

Православна церква соціальну доктрину розуміє як «всеохопну концепцію, яка відобразить загально-церковний погляд на питання церковно-державних відносин та проблеми суспільства загалом» [7] або ж «<...> довготривалу програму суспільного служіння Церкви, яка спирається на

православне богословське тлумачення становища Церкви в плюралістичному секулярному суспільстві» [7]. У таких визначеннях акцентується церква як суб'єкт соціального вчення. Й. Хефнер визначає християнське суспільне вчення як «сукупність соціально-філософського (переважно, на підставі суспільно зорієнтованої людської природи) та богословського (на підставі християнського спасіння) пізнання сутності й устрою людського суспільства, а також норм і обов'язків, які випливають із цього пізнання та реалізуються в конкретних суспільних відносинах» [9, с. 32]. Таке визначення переплітається із твердженням І. Ільїна про те, що християнське соціальне вчення – не перелік практичних вказівок для рішення «соціального питання» і не добірка знань із сучасної соціології, придатних для християнсько-соціального вчення, а інтегративна складова частина християнського вчення про людину [3, с. 15].

Основною метою християнського соціального вчення є формування в людини християнського світогляду, надання християнину відповідей на питання сучасності та конкретних рекомендацій щодо моделі поведінки віруючого в різних життєвих ситуаціях. Метою соціальної доктрини будь-якої християнської конфесії є формування системи поглядів, які охоплюють усі сторони життя людства на межі тисячоліть – від глобальних процесів у світовому співтоваристві до соціальних вимог щодо окремого індивіда [8].

Отже, соціальне вчення Української православної церкви – це базовий документ, це довгострокова програма суспільного служіння церкви, яка спирається на православне, богословське осмислення положення церкви в плюралістичному секуляризованому суспільстві. Соціальне вчення виступає як закріплене положення про ставлення церкви до суспільно-значущих проблем і дій церкви стосовно них, і тому є змістовним складником богословської освіти, підготовки студентів духовних навчальних закладів до служіння, формування їхньої моральної особистості (у ціннісно-духовному вимірі – В. П.) та суспільно-громадської позиції не тільки як клірика, але і члена суспільства.

Особливе значення в соціальному вченні православної церкви має виокремлення напрямів соціального служіння (соціальної роботи – В. П.) православної церкви в сучасному суспільстві.

Соціальна робота визначається як специфічний вид професійної діяльності з надання державного і недержавного сприяння людині з метою забезпечення матеріального, соціального, культурного рівня її життя, надання індивідуальної допомоги людині, родині чи групі осіб. У соціокультурному контексті соціальна робота регулює процеси залучення людини і різних соціальних груп до духовної сторони суспільства, до освоєння ними соціально-етичного потенціалу суспільства. С. Косянчук і В. Сидоров розуміють соціальну роботу як процес визначення та надання допомоги тим, хто її потребує (індивідам, групам і сім'ям), щодо сприяння вирішенню та вирішення їхніх життєвих проблем (економічних, медичних, медико-соціальних, правових, психолого-педагогічних, інформаційно-консультативних та інших) із метою відновлення, поліпшення чи спонукання самовідновлювати та самополіпшувати власні здатності до життєдіяльності [1]. Отже, соціальна робота забезпечує узгодження ціннісних орієнтацій і інтересів різних суб'єктів, соціальну активність людей і може характеризуватися показниками успішності соціалізації індивіда, затребуваності конкретних соціальних структур, ступенем узгодженості інтересів різних груп населення й ефективності соціальної політики.

Протягом останніх десятиліть у церкві здійснюється спроба створити власну соціальну політику й організувати професійну соціальну роботу, але приватної ініціативи деяких парафій, архієреїв, священства, активних небайдужих мирян, одноразової, несистемної допомоги дитячим будинкам, притулком і богадільням явно замало для побудови справжньої соціальної політики церкви. У наш час церковне соціальне служіння повертається до своїх споконвічних традицій, коли піклування здійснювалося через монастирі та парафії, де надається комплекс соціальних послуг: навчання, лікування, виховання, допомоги, надання затишку нужденним.

Соціальне служіння здійснюється конфесіями у двох напрямках: 1) робота в державних установах, яка передбачає надання допомоги в лікарнях, дитячих будинках, інтернатах (здійснюється благодійними братствами і сестричествами); 2) створення власних структур для реалізації соціальних програм – лікарень, богаділень, освітніх, реабілітаційних центрів, готелів, покликаних здійснювати роботу з різними соціальними категоріями населення – інвалідами, дітьми-сиротами, багатодітними сім'ями, ув'язненими, безпритульними, бомжами, мігрантами, біженцями, вимушеними переселенцями та ін. Отже, у широкому розумінні соціальна робота церкви є діяльністю різних церковних організацій (синодальних відділів, епархій, парафій, братств, сестер милосердя).

Участь православних релігійних інститутів у суспільному житті держави проявляється не тільки в богослужбово-молитовній діяльності, а й у просвітницькій, освітній, виховній, добродійній, інформаційній, місіонерській тощо. Вони проводять соціальну роботу в таких суспільно-значущих напрямках, як: збереження моральності та спокою в суспільстві; духовна, моральна, культурна, патріотична освіта і виховання дітей і молоді; духовно-моральне і патріотичне виховання воїнів і співробітників правоохоронних установ; благодійницька і соціальна діяльність; збереження, відродження й розвиток історичної та культурної спадщини; робота із профілактики правопорушень; духовна і матеріальна допомога особам, які перебувають у місцях позбавлення волі; діяльність з охорони навколишнього середовища; підтримка інституту сім'ї, материнства і дитинства; підтримка і захист державної стабільності.

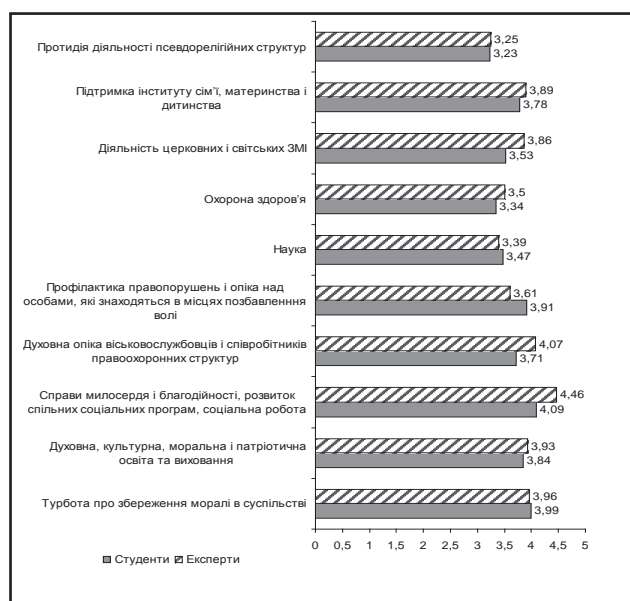
Треба зазначити, що багатовекторність своєї соціальної діяльності, православні церкви прописали в сучасних соціальних концепціях. Особливого значення регламентація

особливостей церковного соціального служіння набула в офіційному документі Руської православної церкви (далі – РПЦ) «О принципах організації соціальної роботи у РПЦ». У зазначеному документі надається таке визначення: «Соціальне служіння Церкви (церковна добродійність, церковна соціальна діяльність, діаконія – В. П.) – це ініційована, організована, координована діяльність, що фінансується Церквою, має на меті надання допомоги людям, які мають потребу, грошовими коштами, майном, радою, працею. Соціальне служіння Церкви не може стримуватися або обмежуватися релігійними, національними, державно-політичними або соціальними рамками» [6]. Соціальне служіння є одним із провідних видів діяльності священнослужителів, тому багато вищих духовних навчальних закладів православної церкви (як на території України та Росії, так і в європейських країнах – Греції, Словачії, Румунії, Болгарії – В. П.) готують священнослужителів за спеціалізацією «Християнська соціальна робота».

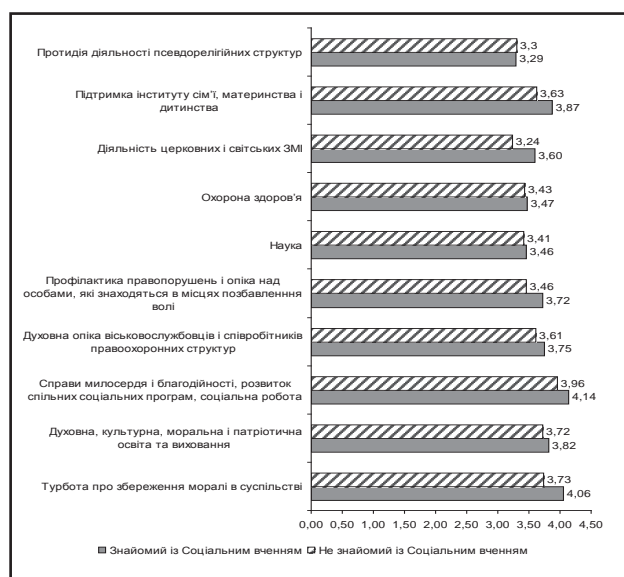
Отже, соціальна робота церкви має охоплювати всі сфери життєдіяльності людей (мотивацію, виховання, освіту, професійну діяльність, родину, бізнес, культуру, побудову образів майбутнього – В. П.), оскільки саме в соціальній сфері задовольняються життєві інтереси. Розроблення соціальної доктрини православної церкви та конкретна практична концепція соціальної роботи церковних парафій набувають усе більшого значення. Про це постійно нагадував предстоятель Української православної церкви Блаженніший митрополит Київський та всієї України Володимир, наголошуючи, що «соціальне вчення – це відповіді Церкви на найбільш насущні питання сучасної людини» [2].

Варто зауважити, що не лише наукові, соціологічні, а й звичайні людські ідеї, уявлення, поняття, цінності не можуть бути не соціальними, оскільки вони є результатами спільної духовної діяльності людства. Становлення людини, її духовний розвиток, вдосконалення відбувається не лише у світі її власних фантазій та келійних духовних зацікавлень, але насамперед, «у конкретних суспільних умовах», – зауважує Д. Мартишин [5, с. 610].

Отже, Соціальне вчення православної церкви являє собою богословське осмислення сучасного суспільного життя. У межах кордонів соціальної доктрини церкви розглядається широке коло питань щодо природи та сенсу існування людини на землі, взаємовідносин церкви та суспільства, характеру та спрямування соціальних перетворень у соціумі, взаємодії соціальних інститутів.

Мал. 1. Актуальні напрями соціального служіння (соціальної роботи) в різних сферах суспільно-громадського життя (середні значення)

Мал. 2. Актуальні напрями соціального служіння (соціальної роботи) в різних сферах суспільно-громадського життя залежно від рівня ознайомленості із Соціальним вченням (середні значення)

Для виявлення рівня значущості соціального служіння (соціальної роботи) в різних сферах суспільно-громадського життя, які відображено в соціальному вченні православної церкви, автором було проведено комплексне соціально-психологічне дослідження серед студентів духовних ВНЗ Української православної церкви (Московського і Київського патріархатів – В. П.) і експертне опитування серед науковців-релігієзнавців, священнослужителів і викладачів духовних ВНЗ (мал. 1–2).

Аналіз оцінок значущості співробітництва церкви і держави в різних галузях дозволив визначити найбільш важливі напрями. Так, студенти як найбільш значущі виділяють: справи милосердя і благодійності, соціальну роботу (середнє значення – 4,09); турботу про збереження моралі в суспільстві (3,99); профілактику правопорушень (3,91); духовну, культурну, моральну і патріотичну освіту та виховання (3,84); підтримку інституту сім'ї і материнства (3,78); духовну опіку військовослужбовців і співробітників правоохоронних структур (3,71). Найменш значущими, на думку студентів, є: протидія діяльності псевдорелігійних структур (3,23); охорона здоров'я (3,34) і наука (3,47). Експерти як найбільш важливі виділяють такі напрями: соціальну роботу (4,46); духовну опіку військовослужбовців і співробітників правоохоронних структур (4,07); турботу про збереження моралі в суспільстві (3,96); духовну, культурну, моральну і патріотичну освіту та виховання (3,93). Варто зазначити, що для експертів більш значущою є діяльність церковних і світських засобів масової інформації (далі – ЗМІ). Отже, найбільш значущою сферою співробітництва церкви і держави респонденти визначають соціальну роботу і соціальне служіння, благодійництво й опіку різних верств населення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, серед основних напрямів соціальної роботи православної церкви можна виділити: 1) благодійність, участь у соціальних програмах; 2) моральне, духовне і патріотичне виховання; 3) допомогу вразливим верствам населення, причому ознайомленість із соціальним вченням православної церкви впливає на усвідомлення значущості визначених сфер соціального служіння. Зважаючи на вищезазначене, особливу увагу варто приділити вирішенню питання інформаційного супроводу соціальної роботи церкви, яка впливає на всі сфери буття та допомагає людині в побудові суспільства, яке розвивалося на основі солідарності, духовності, справедливості, чесності та добропорядності.

Подальших досліджень потребує проблема визначення впливу соціального вчення на формування компетентності майбутніх священнослужителів у сфері практичної соціальної роботи і можливості впровадження спеціалізації «Соціальна робота» в системі православної богословської освіти.

Література

1. Бех В. Соціальна робота і формування громадянського суспільства: [монографія] / В. Бех, М. Лукашевич, М. Туленков. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 599 с.
2. Владимир (Сабодан), митр. Задачи православного богословия в Украине на современном этапе / Владимир (Сабодан), митр. // Доклад на Десятых международных Успенских чтениях (Киев, 30 сентября 2010 г.) // Українська Православна Церква [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orthodox.org.ua/article/zadachi-pravoslavnogo-bogosloviya-v-ukraine-na-sovremennom-etape>.
3. Ильин И. Путь духовного обновления / И. Ильин. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 365 с.
4. Комpendіум соціальної доктрини Церкви. – К.: Кайрос, 2008. – 549 с.
5. Мартышин Д. Социальная работа Церкви как важнейшее условие социализации человека / Д. Мартышин, П. Бочков // Молодой ученый. – 2014. – № 1. – С. 609–613.
6. О принципах организации социальной работы в Русской Православной Церкви // Русская Православная Церковь. Официальный сайт Московского Патриархата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/db/text/1401894.html>.

7. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви // Офіційний сайт Московського патріархату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/ua/>.

8. Процюк Р. Соціальна доктрина православ'я і становлення громадянського суспільства в Україні / Р. Процюк // Грани. – 2015. – № 3 (119). – С. 125–130.

9. Хеффнер Й. Христианское социальное учение / Й. Хеффнер. – М.: Духовная Библиотека, 2001. – 323 с.

10. Ювілейний Помісний Собор Української Православної Церкви Київського Патріархату 9–10 січня 2001 р. (документи і матеріали) / упорядник єп. Димитрій (Рудюк). – К.: Вид. відділ УПЦ-КП, 2001. – 60 с.

Анотація

Попович В. М. Соціальне служіння (соціальна робота) як складник соціального вчення православної церкви: актуальні напрями взаємодії церкви і держави. – Стаття.

Православне християнство сьогодні відіграє важливу роль у соціальних процесах на теренах історично православних держав, тому сучасні православні теологи звернулись до ідей «вертикального» та «горизонтального» богослов'я, виразним підтвердженням чого є ухвалення документів, які відображають соціальне вчення християнства. Особливого значення в соціальному вченні православної церкви має виокремлення напрямів соціального служіння (соціальної роботи) православної церкви в сучасному суспільстві. У статті наведено результати соціологічного опитування щодо визначення пріоритетних напрямів співробітництва церкви і держави у сфері соціальної роботи серед суб'єктів освітньо-виховного процесу духовних ВНЗ.

Ключові слова: православна церква, соціальне вчення, соціальне служіння, соціальна робота, богословська освіта.

Аннотация

Попович В. М. Социальное служение (социальная работа) как составляющая социального учения православной церкви: актуальные направления взаимодействия церкви и государства. – Статья.

Православное христианство сегодня играет важную роль в социальных процессах на территориях исторически православных государств, поэтому современные православные теологи обратились к идеям «вертикального» и «горизонтального» богословия, подтверждением чего является принятие документов, отображающих социальное учение христианства. Особое значение в социальном учении православной церкви имеет выделение направлений социального служения (социальной работы) православной церкви в современном обществе. В статье приведены результаты социологического опроса по поводу определения приоритетных направлений сотрудничества церкви и государства в сфере социальной работы среди субъектов образовательно-воспитательного процесса духовных ВУЗов.

Ключевые слова: православная церковь, социальное учение, социальное служение, социальная работа, богословское образование.

Summary

Popovych V. M. Social service (social work) as Orthodox Church's component of social doctrine: actual directions of Church and state interaction. – Article.

Orthodox Christianity today plays an important role in the social processes in the territory of historically orthodox states, therefore modern orthodox theologians turned to the ideas of “vertical” and “horizontal” theology, which is confirmed by the adoption of documents reflecting the social doctrine of Christianity.

Of particular importance in the orthodox church's social doctrine is the emphasis on the directions of orthodox church's social service (social work) in modern society. The article presents the results of a sociological poll on the identification of priority directions for cooperation between the church and the state in the social work sphere among the subjects of the educational and upbringing process in theological universities.

Key words: orthodox church, social doctrine, social service, social work, theological education.